

Expertmeeting ‘Lezen en burgerschap: goede verhalen vormen kinderen en jongeren’ 11 juni 2018

Op 11 juni jl. vond de expertmeeting ‘Lezen en burgerschap’ plaats in Utrecht, georganiseerd door Stichting Lezen. De bijeenkomst was bedoeld om na te denken over de kansen en mogelijkheden van lezen bij burgerschapsvorming op school. Tijdens het plenaire gedeelte gaven drie sprekers hun visie op burgerschap, welke plek het inneemt in het onderwijs, welke plek het in de toekomst zal innemen en de rol van lezen hierbij. Vervolgens was het woord aan drie leraren uit het po, vo en mbo. Zij presenteerden drie mooie praktijkvoorbeelden waarin burgerschap en lezen worden geïntegreerd. Daarna discussieerden de deelnemers verder tijdens de rondetafelgesprekken. Met de input van de deskundigen kan Stichting Lezen zich nader oriënteren op het onderwerp.

Theorie

Alderik Visser, leerplanontwikkelaar bij SLO, legde in zijn presentatie uit hoe burgerschap in het huidige onderwijs terecht is gekomen en hoe dit nu met behulp van nieuwe wetgeving anders zal worden ingevuld. Burgerschap wordt niet alleen in de nationale wetgeving genoemd, maar komt ook in internationale verdragen voor. Burgerschapsvorming verdient mede daarom structurele aandacht in het huidige onderwijs. Dit wordt onder andere opgevangen binnen Curriculum.nu, de nationale curriculumherziening voor het funderend onderwijs. Visser is coördinator van het ontwikkelteam van het leergebied burgerschap, dat de taak heeft om het burgerschapscurriculum vorm te geven. Hij vertelt dat de nadruk vooral zal komen te liggen op burgerschapsvaardigheden en de school als democratische oefenplaats.

Bram Eidhof, schrijver van de beleidsnotitie ‘Boek en burgerschap. De rol van lezen bij burgerschapsvorming’, betoogde dat burgerschapsvorming de leerlingen helpt om de eigen persoonlijkheid te vormen, alsmede de normen en waarden van de samenleving te leren kennen en erkennen. Jongeren hebben behoefte aan erkenning van de eigen mening en persoonlijkheid en aan een gelijkwaardige behandeling door docenten en andere volwassenen. Door het lezen van literatuur, leren ze dat zij wellicht niet de enigen zijn met een bepaalde mening. Ook zijn boeken en lezen belangrijk om jongeren kennis te laten maken met het perspectief van anderen. Door middel van lezen komen jongeren in aanraking met gevoelige onderwerpen, zoals discriminatie. Lezen loont, want het zorgt voor een veilige introductie van gevoelige onderwerpen en het stimuleert de jongeren om zich veilig te voelen in de huidige maatschappij.

Frank Hakemulder, literatuurwetenschapper aan de universiteit van Utrecht, opende zijn presentatie met het statement dat er tijden waren dat de relatie tussen lezen en burgerschap vanzelfsprekend was. Een expertmeeting als deze zou overbodig zijn geweest in de tijd van de Romeinen, toen kennis en wijsheid de bouwsteen van de samenleving vormden. Hakemulder betoogde dat niet non-fictie boeken, maar juist fictieverhalen een positieve invloed hebben op de wijsheid van jongeren. Hij

onderbouwde zijn betoog door voorbeelden te geven over hoe het lezen van literatuur samenhangt met de verschillende componenten van wijsheid. Het is, volgens Hakemulder, belangrijk om jongeren in de huidige maatschappij aan te sporen goede fictieboeken te lezen, zodat zij zich tot wijze burgers ontwikkelen.

Goede praktijkvoorbeelden

Drie professionals uit het werkveld sloten het plenaire deel af met *good practices* van lezen en burgerschapsvorming. Samantha Bouwhuis, adjunct-directeur van basisschool de Windwijzer in Almere, vertelde over de meerwaarde van het inhoudelijk bespreken van maatschappelijk betekenisvolle teksten. Op haar school wordt de methodiek 'Denk!' gebruikt. Hun ervaring een aantal jaren terug was dat leerlingen uit de bovenbouw begrijpend lezen als 'stom' bestempelden. Door het opstellen van een centrale vraag en een klassikale dialoog tussen de leerlingen onderling en de leerlingen en leraren in te bouwen, bleken de kinderen drie jaar later het vak begrijpen lezen een stuk positiever te ervaren. Tegelijkertijd worden er burgerschapscompetenties ontwikkeld, zoals kritisch denken en open staan voor elkaars meningen.

Margot de Wit, docent Nederlands van het Pierson College in Den Bosch wees op het positieve effect van het creëren van dialoog over gelezen boeken en verhalen in de vorm van een leeskring. Haar passie om de leerlingen aan het lezen krijgen en te behouden resulteerde in 2000 in een eerste project. De leraar en leerlingen discussieerden samen over gelezen boeken, waarbij allerlei maatschappelijke meningen en gedachtegoed met elkaar gedeeld werden. Een van de hoogtepunten van de literaire gesprekken is de positieve betrokkenheid van leerlingen met een migratieachtergrond tijdens deze klassikale besprekingen. Deze leerlingen werden beter in de groep opgenomen en er was meer begrip tussen alle leerlingen. Onder andere de burgerschapscompetenties kennis over verschillende culturen en achtergronden en het kunnen innemen van verschillende perspectieven werden tijdens de leeskringen ontwikkeld.

Frank Schaafsma, coördinator op het Deltion College in Zwolle, een mbo-school, zet zich in om studenten met plezier aan het lezen te krijgen. Studenten journalistiek van Hogeschool Windesheim tekenden levensverhalen van de studenten van het Deltion College op. Dit resulteerde in twee boeken, *Queen Latifa* (2014) en *King Leroy* (2018) die op Deltion graag gelezen worden. In die boeken staan maatschappelijk relevante verhalen die de burgerschapsvorming van de studenten positief beïnvloeden. Daarnaast heeft Deltion afgelopen jaar ingezet op de combinatie van burgerschapsonderwijs en Nederlands. Studenten lezen boeken binnen het brede thema 'verzet' en maken opdrachten die zowel taal als burgerschap raken.

Aanbevelingen

Onder begeleiding van gespreksleiders van Stichting Lezen discussieerden de deelnemers over verdere mogelijkheden voor burgerschap en lezen. De deskundigen kregen de gelegenheid te reageren op de plenaire sprekers. Uiteindelijk verwoordde elke groep een aantal aanbevelingen voor Stichting Lezen om verder te werken aan het thema lezen en burgerschap. De gesprekken leidden tot de volgende aanbevelingen:

- Zorg ervoor dat er op scholen een divers boekenaanbod is en dat er professionals zijn (leraar/(school)bibliothecaris) die leerlingen kunnen begeleiden bij het kiezen van de geschikte boeken.
- Zorg als school voor een veilige sfeer waarin de leerlingen over zichzelf leren en durven spreken, openstaan voor anderen en hun meningen, leren reflecteren en leesroutines ontwikkelen.
- Toon met onderzoek aan dat lezen bijdraagt aan burgerschapscompetenties, zodat er een effectieve aanpak ontwikkeld wordt die onderbouwd is.
- Stimuleer de totstandkoming van *good practices*, werk deze uit en gebruik deze vervolgens om ook andere leraren te informeren en te activeren – niet alleen bij het vak Nederlands, maar ook bij de andere vakken.
- Blijf ook na de middelbareschoolperiode inzetten op lezen en leesbevordering in combinatie met burgerschap. Waarom niet ook proberen om leeskringen een plek te geven in het hoger onderwijs (bij alle studierichtingen)?
- Vorm de schakel tussen onderzoek en praktijk.
- Onderzoek de rol van de bibliotheken, zoek burgerschap/lezen ook buiten de schoolwereld.
- Stichting Lezen kan adviseren bij de ontwikkelingen van Curriculum.nu en aandacht vragen voor de opname van lezen in het lesmateriaal van burgerschapsvorming.
- Een website zoals entoen.nu opzetten waarop handvatten worden aangereikt voor werken met boeken en burgerschap.
- Een lijst van boeken opstellen waarvan het onderwerp past binnen burgerschapsvorming.
- Filmpjes en blogs over boeken zijn er in veelvoud. Zelf wellicht maken of kwalitatieve goede filmpjes en bloggen promoten.

Edward van de Vendel sloot de middag af. Van de Vendel is schrijver en bedenker van de Slash-reeks (Querido), een boekenserie met verhalen van echte jongeren opgeschreven door een gerenommeerd auteur. Van de Vendel stelde dat auteurs die in de rol van een jongere kruipen om een boek te schrijven vaak de fitnesses van de huidige tijd missen. In de Slashreeks wordt dit probleem ondervangen door een schrijver te koppelen aan een jongere met een bijzonder verhaal. Samen wordt er intensief gewerkt aan een boek waarin niet een autobiografie wordt vervaardigd, maar een realistische weerspiegeling van het leven van de jongere in fictievorm wordt weergegeven. Gevoelige, maar bijzonder relevante maatschappelijke onderwerpen, zoals discriminatie, asielbeleid en drugs, worden hiermee tastbaar en levendig neergezet in een boek, dat ontstaat uit een partner- en co-auteurschap van een volwassene en een jongere. Met deze dagafsluiting werd het belang van lezen en burgerschap nogmaals onderstreept: jongeren kunnen veel leren van (fictieve) verhalen en boeken. Lezen vormt en verfijnt de geest van de generatie die in de nabije toekomst de huidige samenleving, met alle normen en waarden, zal vormen.

Burgerschapsvorming en lezen zijn beiden van belang in het onderwijs, daar is iedereen het over eens. Deze expertmeeting heeft aangetoond dat lezen raakvlakken heeft met burgerschapsvorming en dat lezen het burgerschapsonderwijs kan versterken. Stichting Lezen is dankbaar voor de vruchtbare bijeenkomst waaruit veel waardevolle adviezen, kennis en ideeën zijn ontstaan.